

ptk prof. dr hab. inż. Leszek Elak¹

Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska

dr Karol Zygo²

Uniwersytet Medyczny, Lublin, Polska

lic. Karolina Brysiak³

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych, Chełm, Polska

STANY ZJEDNOCZONE I CHINY – ANALIZA DĄŻENIA DO HEGEMONII W DRUGIEJ POŁOWIE XX WIEKU

THE UNITED STATES AND CHINA – ANALYSIS OF STRIVING FOR HEGEMONY IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

*Niezwyciężoność zależy od nas samych,
ale podatność na klęskę
zależy od przeciwnika*

— Sun Zi

Abstrakt:

Procesy, które zachodzą na świecie, oddziałują na każdą sferę państwa. Odnoszą się one do zmiany struktur państw, rozwoju ekonomicznego, technologicznego, militarne go i informatycznego. Dynamika tych procesów wiąże się z globalizacją. Walka o hegemonię na świecie wśród współczesnych mocarstw ma swoje podstawy w nowo powstałych kierunkach, które stabilizują pozycję państwa. Stany Zjednoczone po II wojnie światowej wzniosły swój rozwój na wyżyny. Taki tok zdarzeń umożliwił globalne panowanie tego mocarstwa. Analiza Planu Marshalla pozwoli zrozumieć, jakie procesy sprawiły, że Stany Zjednoczone mogły zająć pozycję globalnego mocarstwa. Zmieniający się świat stawia nieustanne wyzwania krajom, które chcą nim rządzić. Utrzymanie władzy przez dotychczasowego hegemonia staje się coraz trudniejsze z uwagi na wzrost ekonomiczny konkurentów i walkę o wpływy na arenie międzynarodowej.

¹ <https://orcid.org/0000-0002-5255-9768>.

² <https://orcid.org/0000-0002-8274-1958>.

³ <https://orcid.org/0000-0002-0961-6181>.

Tylko odpowiednia polityka państwa oraz wysoki rozwój pozwalają na utrzymanie pozycji mocarza. Chiny w XIX i XX w. odnotowały bardzo wysoki rozwój gospodarczy, militarny, technologiczny i informacyjny. Ich odpowiedzią na zmieniający się świat i procesy globalizacyjne było wprowadzenie globalizacji ekonomicznej. Taka kolej rzeczy zwróciła uwagę innych państw na Chiny jako na pretendenta do stanowiska globalnego hegemonu. Pozycja światowego mocarstwa pozwala im na wzrost poziomu bezpieczeństwa obywateli oraz na wyznaczanie granic innym krajom.

Słowa kluczowe: Stany Zjednoczone, Chiny, hegemonia, pretendent do roli hegemonu, globalizacja

Abstract:

The processes taking place in the world affect every sphere of the state. They affect the change of state structures, economic, technological, military and IT development. The dynamics of these processes are related to globalization. The struggle for hegemony in the world among modern powers has its foundations in newly emerging directions that stabilize the position of the state. The development in the United States began to prosper after World War II. Such a course of events led to the global rule of this superpower. The analysis of the Marshall Plan will make it possible to understand what processes took place so that the United States could rise to the position of a global power. The changing world poses constant challenges to the states that want to rule the world. Maintaining power by the current hegemon is becoming more and more difficult due to the economic growth of other countries and the struggle for influence on the international stage. Only the appropriate policy of the state and advanced development allow it to maintain the position of global power. China in the 19th and 20th centuries recorded a huge economic, military, technological and information development. China's response to the changing world and globalization processes was the introduction of economic globalization. This turn of events drew the world's attention to China as a contender for the position of global hegemon. The position of a world power allows the state to increase the level of security of its citizens and to set boundaries for other countries.

Keywords: United States, China, hegemony, pretender to the role of hegemony, globalization

Wprowadzenie

Koncentrując się na znaczeniu globalności we współczesnym świecie oraz zmiennych powodowanych przez światową hegemonię, autorzy artykułu wnoszą trzy wkłady. Po pierwsze, podkreślają, jaką pozycję w ciągu ostatnich dekad XX w. osiągnęły Stany Zjednoczone i Chiny, oraz tym samym stwarzają pole do refleksji dotyczącej konsekwencji, jakie dana zależność może wprowadzić w obliczu zachodzących obecnie zmian. Po drugie, zwracają uwagę na powagę znaczenia hegemonii oraz procesu rozwoju Stanów Zjednoczonych i Chin, uwzględniając czas oraz obszar rozwoju tych państw w ostatnich dekadach XX w. Po trzecie, mają na celu zachęcenie do szerszych dywagacji na temat zależności rozwoju w danym okresie w porównaniu do pierwszych dwóch dekad XXI w.

Charakterystyka współczesnego globalnego mocarstwa

Współczesny świat znacząco różni się od poprzednich epok. Determinanty, określające znaczenie krajów na świecie, ewoluowały wraz z biegiem czasu. Transformowały też podstawowe wartości, które musiało spełnić państwo, aby stać się globalnym mocarstwem, takie jak: rozległe tereny, rozwinięte wojsko, odpowiednio rządzący władca oraz bogactwo rozumiane jako szeroki rozwój gospodarczy i technologiczny. Znany nam świat opiera się na podstawach globalizacji. Ten aspekt w głównej mierze stał się buforem zmieniających się wartości. Cechy, które w dawnych epokach pełniły najważniejszą funkcję w procesie budowania pozycji hegemonu, uległy deprecjacji.

Globalne mocarstwo, które sprawuje władzę na arenie międzynarodowej, nosi miano hegemonu. Termin ten określa jego przewagę technologiczną, finansową, gospodarczą, militarną oraz polityczną. Odnosi się do przywództwa najsilniejszego państwa nad sytuacją międzynarodową⁴. Osiągnięcie miana hegemonu jest pracochłonnym

⁴ K. Brysiak, L. Elak, K. Zygo, *Geneza hegemonii – implikacja terminu na podstawie Machiavellego oraz analiza hegemonii wybranych państwa na przestrzeni wieków*, „Biuletyn

procesem, na który składa się wiele czynników dotyczących odpowiedniego zarządzania państwem, polityką wewnętrzną i zagraniczną, rozwojem gospodarczym, technologicznym, informacyjnym oraz militarnym.

Globalizacja stała się głównym determinantem zmieniających się wartości. Według *Słownika języka polskiego* globalizacja to „unifikacja gospodarcza, finansowa, kulturalna instytucji, narodów, państw, mająca światowy zasięg”⁵. Oznacza to nic innego jak rozprzestrzenienie głównych wartości państwa na arenę międzynarodową. Wszystkie kraje tworzą powiązane ze sobą grupy interesów, odnoszące się do światowej ekonomii i polityki.

Dodatkowym aspektem zmieniających się wartości jest zaobserwowana szeroka migracja między państwami. Prowadzi ona do zmniejszenia liczebności populacji w państwach słabszych oraz do zmian w życiu społecznym i kulturowym. W myśl *Analizy systemów światów*, napisanej przez amerykańskiego socjologa Immanuela Wallersteina, globalizacja to „termin stosowany na określenie najnowszej rekonfiguracji gospodarki-świata, w której istnieją nadzwyczaj silne presje na wszystkie rządy w kierunku otwarcia granic na swobodny przepływ towarów i kapitału. Twierdzi się, że jest to wynikiem postępu technologicznego, zwłaszcza w dziedzinie informatyki”⁶. Jak można zauważyć, podczas opisywania terminu globalizacji autor kładzie nacisk na gospodarkę, która jest według niego ściśle związana z procesem globalizacyjnym zachodzącym we współczesnym świecie. Otwarcie granic oznacza po prostu swobodną wymianę dóbr na podstawie zawartych sojuszy i porozumień między państwami.

Cały świat staje się globalną gospodarką, która jest ściśle uzależniona od rozwoju technologicznego i informatycznego. Współczesny hegemon nie może nie koncentrować swoich działań na wymiarze

Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 2022, t. XVII, nr 19 (2), s. 66.

⁵ B. Dunaj, *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Langenscheidt Polska, Konin 2021, s. 118.

⁶ I. Wallerstein, *Analiza systemów-światów*, Wydawnictwo DIALOG, Warszawa 2007, s. 133.

globalnym. Również polityka współpracy międzypaństwowej i rozwoju ekonomicznego powinna być prowadzona przez niego na najwyższym poziomie, by doprowadzić do uzyskania silnej pozycji. Z uwagi na posiadany status współczesne globalne mocarstwo zarządza kapitałem innych państw oraz politycznie wpływa na decyzje w nich podejmowane. Prowadzi też wewnętrzną politykę rozwojową na najwyższym poziomie, nieustannie otwiera się na nowe możliwości, a także przewiduje pojawiające się szanse i wyzwania.

Wartością uznawaną za czynnik globalnego hegemonia w poprzednich epokach były ziemie, które wraz ze zmianą współczesnego świata przetransformowały w system międzypaństwowy, rozumiany jako posiadane terytorium i sojusze oraz wpływy danego państwa na świecie. Nowoczesne państwa, pomimo swojej suwerenności, istnieją wewnątrz szerszego kręgu. Ta zależność świadczy właśnie o systemie międzypaństwowym. Jego istota jest powiązana z rozwojem dyplomacji, której źródeł upatruje się w podpisaniu pokoju westfalskiego w 1648 r. Układ miał na celu kodyfikację zasad uznanych przez większość krajów Europy. Odnosiły się one zarówno do ograniczeń, jak i gwarancji względnej autonomii państw, po czym zostały rozbudowane i przetransformowane w formę prawa międzynarodowego⁷. Takie rozwiązanie spowodowało odrzucenie walki zbrojnej o ziemie, które posiada dany kraj, a zapoczątkowało wysoko rozwiniętą dyplomację międzypaństwową w ramach reguł uznanych przez zrzeszone narody świata. Wówczas jedną z najważniejszych cech odnoszących się do terytorium stała się suwerenność. Oznaczała się ona stałymi prawami do zarządzania swoim terytorium w obrębie ustalonych granic⁸. Łączyło się to z zasadą nieingerowania innych państw w politykę wewnętrzną drugiego kraju.

Pozycja hegemonia w odniesieniu do suwerenności pozwala na wpływanie na decyzje danego państwa, jeżeli prowadzona polityka wewnętrzna nie odnosi się do zasad ustalonych przez system międzypaństwowy. Globalne mocarstwo w takiej sytuacji staje na straży praw ustalonych przez większość. Przy tworzeniu zasad

⁷ *ibidem*, s. 65.

⁸ *ibidem*, s. 67.

międzynarodowych hegemon posiada niepisany przywilej ustanawiania większości praw z uwagi na uzależnienie od jego decyzji słabszych państw. Wykorzystując ten fakt, mocarz stara się dopasowywać panujące zasady w taki sposób, aby nie tylko prowadzić sprawiedliwe powiernictwo władcy świata, lecz także czerpać korzyści z posiadanej pozycji.

W czasach nowożytnych kolonie, z których władca czerpał zyski, były często kluczowym zasobem spośród posiadanych przez niego ziem. Z biegiem czasu zaczęły być traktowane jako najsłabszy rodzaj państwa w systemie międzypaństwowym, o najniższym stopniu autonomii, co skutkowało największą podatnością na wyzyskiwanie przez silniejsze strony⁹. Wyobraźmy sobie taki przykład: ludność zamieszkująca kolonie, chcąc zmienić swoje państwo i dążąc do uniezależnienia, stara się o uznanie suwerenności przez system międzypaństwowy. W procesie walki o niepodległość hegemon zauważa możliwość kontroli tych terenów. Pojawia się jako państwo-opiekun, który pragnie uznać suwerenność słabszego, a w ramach wsparcia oczekuje uzależnienia od jego polityki. Dzięki temu działaniu zyskuje pewność, że inne stosunkowo silne państwo nie uzyska wpływów na terytorium, które stara się o suwerenność, i nie nabędzie prawa dostępu do kapitału. W ten sposób kolonista poszerza swoje terytorium, gdyż inne państwa, w obawie przed agresją polityczną hegemona, stają się od niego w dużym stopniu zależne.

Terytorium państwa, wyznaczone przez granice, jest ściśle powiązane z gospodarką. We współczesnym świecie suwerenne państwo ma prawo decydować o tym, kto i na jakich warunkach przekracza jego granice. Im silniejszą pozycję posiada dany kraj, tym bardziej rozbudowana jest machina systemowa, odnosząca się do transakcji ponadgranicznych. Polega ona na przepływie dóbr, kapitału oraz ludności. Silne państwo ma prawo do narzucania zasad podatkowych na określone towary przekraczające granice. Dzięki temu buduje swoje bogactwo. Gospodarka współczesnego świata polega na globalizacji, a co za tym idzie, wiąże się z przepływem dóbr oraz kapitałów

⁹ *ibidem*, s. 84.

między krajami. Państwa odgórnie narzucają korzystne dla siebie zasady transakcji, dzięki którym przy odpowiednim monopolu poszerzają swoje bogactwa. Przepływ osób przez granice państw wiąże się z poziomem rozwoju gospodarczego. Im wyższy rozwój ekonomiczny i bogatsze państwo, tym chętniej napływa tam ludność. Silny kraj posiada nie tylko wiernych obywateli jednokulturowych, jak bywało to dotychczas. W XXI w. każdy kraj posiada różnorodność kulturową, która objawia się w większym bądź mniejszym stopniu. Wysoko rozwinięte państwo może również liczyć na przyrływ osób z wysokim wykształceniem, co pozytywnie wpływa na jego wartość na arenie międzynarodowej. Im lepiej wykształcone społeczeństwo zamieszkujące dane terytorium, tym bardziej dynamiczny staje się rozwój technologiczny i informacyjny. Skutkuje to połączeniem technologii i informacji z gospodarką. Taka kolej rzeczy powoduje umocnienie pozycji państwa na arenie międzynarodowej¹⁰.

Należy pamiętać, że wszystkie zasady odnoszące się do przepływu dóbr, kapitału oraz ludności są również uwarunkowane prawami międzynarodowymi. Suwerenne państwa posiadają swoje własne prawa, jednak tylko najsilniejsze z nich mogą pozwolić sobie na swobodne manipulowanie zasadami w obrębie swoich granic oraz sojuszy. Hegemon, który włada światem, ma decydujące znaczenie w kontekście przepływu zasobów i ludzi. Jego silna pozycja pozwala mu na dyktowanie zasad słabszym państwom. Nie zawsze objawia się to po prostu zakazami czy pozwoleniami; globalne mocarstwo stosuje w tym celu różnorodne środki polityki państwa, jak np. dyplomacja czy sankcje.

Ewolucja światowego rynku sprawiła, że zmieniły się również wiodące gałęzie przemysłu. Opierają się one głównie na dostępie do złóż naturalnych i ich wydobyciu oraz na przetwórstwie technologicznym i informacyjnym. Najcenniejszymi towarami, które wpływają na pozycję państwa, są złoża metali i kamieni szlachetnych, ropy naftowej, gazu ziemnego oraz odnawialnych źródeł energii. Całkowita gospodarka państwa jest zależna od tych elementów.

¹⁰ *ibidem*, s. 70–72.

Do wytworzenia towaru potrzebne są energia oraz bogactwo, uzyskiwane z tych źródeł. Silne państwo, które posiada wystraszającą ilość złóż, aby zasilić własną gospodarkę i dodatkowo sprzedawać nadwyżkę, zyskuje uznanie wśród innych krajów. Dzięki swoim bogactwom ma możliwość prowadzenia korzystnych wymian oraz decydowania, w jakim stopniu i po jakiej cenie podzieli się dobrami z innymi. W tym aspekcie bardzo ważne są sojusze, które pozwalają silnemu państwu uzależniać słabszych od swojej polityki. Światowe mocarstwo musi posiadać dostęp do takich dóbr, aby utrzymać swą pozycję i sprawować władzę nad innymi krajami. Państwo, które nie jest w stanie wytworzyć wystarczających rezerw energii na własne potrzeby i jest uzależnione od silnego państwa, staje się jedynie pionkiem w światowej grze. Silne państwo dzięki odpowiedniej polityce gospodarczej ma możliwość akumulacji kapitału, który może wykorzystać w dalszym rozwoju. Wówczas odnotowuje się zazwyczaj zwiększony poziom zatrudnienia, wyższe płace i poziom życia społeczeństwa¹¹. Związek między państwami i firmami, które zasilają ich gospodarkę, to także kluczowy element gospodarki światowej. Odpowiednia polityka kraju wobec przedsiębiorstw znajdujących się w ich obrębie terytorialnym pozwala na czerpanie korzyści w formie nie tylko podatków, lecz także praw do własności na patenty czy nowe technologie. Silne państwo, które posiada wysoką pozycję na arenie międzynarodowej, liczy się z tym, że istotnym elementem globalnego mocarstwa są potężne firmy od niego uzależnione.

Współcześnie gospodarka światowa w wielu aspektach podlega rozwojowi technologicznemu. Ewolucja tej dziedziny pozwala uzyskać państwu silną pozycję na arenie międzynarodowej. Postęp technologiczny umożliwia efektywniejsze działanie wielu gałęzi funkcjonowania państwa. Hegemon liczy się z tą zależnością i dlatego stara się uzyskać najwyższy poziom rozwoju technologicznego. Ten postęp w dużym stopniu wiąże się z mniejszymi nakładami ekonomicznymi dla wytworzenia towarów, pozwala unowocześnić produkty, umożliwia efektywniejszą eksploatację złóż naturalnych, a dzięki temu

¹¹ *ibidem*, s. 49.

większą integrację z gospodarką światową. Skutkuje to możliwością czerpania korzyści z wymiany międzynarodowej¹². Ulepszanie technologii wiąże się również z komfortem życia społeczeństwa oraz jego poczuciem względnego bogactwa materialnego. Pozwala to na utrzymanie wiernego społeczeństwa i wzrostu populacji ludności, co jest istotne dla pretendenta do bycia globalnym mocarstwem. Zmieniając się z upływem dekad, świat wymusił postęp technologiczny powiązany z elektroniką i nanotechnologiami. Współcześnie o sile państw świadczy stopień zaawansowania technologicznego w nanotechnologie oraz w rozwiązania pozwalające rozszerzyć wpływy o kluczowe tereny, m.in. terytoria o wysokim zasobie złóż naturalnych, które mogą zostać wydobyte dzięki rozwojowi technologii, oraz o przestrzeń kosmiczną, będącą w ostatnich dekadach przedmiotem rywalizacji pomiędzy najsilniejszymi krajami.

Rozwój informacyjny oddziałuje na gospodarkę: powoduje większe zasięgi oraz tworzy wirtualny rynek światowy. Ma to ogromny wpływ na procesy decyzyjne zachodzące w państwach. Konsumpcja jest skupiona na towarach, do których dostęp państwa mają głównie dzięki połączeniu technologii i informacji, czyli cyberprzestrzeni. Im wyżej rozwinięte są gałęzie technologii i informacji, tym silniejsza pozycja kraju na świecie. Rozwój informacyjny sprzyja również szerzeniu dyplomacji, zbieraniu poparcia i wpływów, pokazywaniu swojej wyższości bądź dobroci wobec słabszych państw, by budować poparcie, czy też szerzeniu dezinformacji oraz demonstrowaniu swojej siły militarnej.

Rozwój informacyjny pozwala również państwom prowadzić politykę wewnętrzną i zewnętrzną oraz gromadzić plany i strategie w taki sposób, aby inne kraje nie miały do tych informacji dostępu. Umożliwia także wnikanie w struktury innych państw i dogłębne ich poczynania dzięki umiejętnemu wykorzystywaniu luk systemowych przez najwybitniejszych naukowców. Postęp technologiczny

¹² K. Waligóra, 2019, *Determinanty rozwoju państw BRICS w aspekcie międzynarodowej konkurencyjności*, praca doktorska, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok, s. 123, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/8587/1/K_Waligora_Determinanty_rozwoju_panstw_BRICS.pdf (dostęp: 5 marca 2023 r.).

umożliwia globalnemu mocarstwu manipulowanie i ingerencję w sytuację innych państw. Z uwagi na to, tylko wysoki rozwój i nieustanny postęp w gospodarce, technologii i informacji pozwalają na silną pozycję na arenie międzynarodowej – posiadanie pozycji światowego hegemonu bądź ubieganie się o to miano.

We współczesnym świecie podmiot rządzący znacząco się zmienił. Początkowo o sile państwa stanowił władca, który z pełną rozważą, mądrością i stanowczością zarządzał krajem i podlegającym mu terenom. Ten element hegemonii również uległ transformacji. Chcąc poszerzyć swoje panowanie, władcy rozpoczęli proces biurokracji oraz tworzenia różnorodnych organów administracji państwowej. Z czasem te systemy rozwinęły się w tak dużym stopniu, że władca absolutny niemal odszedł w zapomnienie.

W kontekście systemu sprawowania władzy możemy wyróżnić dwa główne nurty: demokrację i autokrację. Akceptowana i popularyzowana na świecie stała się demokracja, definiowana jako „forma ustroju państwa, polegająca na sprawowaniu władzy bezpośrednio przez obywateli poprzez głosowanie, podejmowanie uchwał większością głosów, konsultacje opinii publicznej (referendum) itp.”¹³. Taka forma rządów opiera się w głównej mierze na wolnej woli narodu – na tym, czego pragną obywatele oraz czego nie tolerują. Z tego powodu partie polityczne, które walczą o władzę w państwie, próbują zyskać poparcie społeczeństwa, stosując zabiegi polityczne takie jak np. dodatki socjalne czy umacnianie sojuszy na rzecz większego poczucia bezpieczeństwa na świecie. Ta forma rządów jest popularyzowana i popierana przez większość narodów z uwagi na poszanowanie praw i wolności człowieka oraz humanitarną możliwość dyplomacji między państwami demokratycznymi.

Drugi rodzaj władzy, czyli autokracja, odnosi się do „formy rządów polegających na skupieniu całej władzy w rękach jednego człowieka lub niewielkiej grupy ludzi, nad którymi nikt nie sprawuje władzy”¹⁴. Wola obywateli w tym przypadku nie ma wielkiego znaczenia dla

¹³ B. Dunaj, *op.cit.*, s. 67.

¹⁴ A. Jamróz, M. Olkuśnik, E. Wójcik (red.), *Popularna Encyklopedia Powszechna*, FOGRA Oficyna Wydawnicza, Kraków 2001, s. 524.

podmiotu rządzącego, a zawieranie sojuszy czy dyplomacja na arenie światowej z takim państwem są niejednokrotnie wyzwaniem. Obydwie formy władzy znacząco się od siebie różnią. Choć autokracja nie jest jawnie popierana przez systemy międzypaństwowe i organizacje zrzeszonych narodów, istnieją państwa, w których ten system jest wiodący. Ze względu na wysoki wskaźnik rozwojowy elementów hegemonii, ich pozycja na świecie jest znacząca.

Obywatele odgrywają ważną rolę w kształtowaniu się państwa. Im wyższy poziom wykształcenia społeczeństwa oraz im większa jego populacja, tym stabilniejsza pozycja kraju. Jednakże istnieje również odwrotny związek: im wyższy rozwój gospodarczy, technologiczny, informacyjny i militarny państwa, tym większe możliwości rozwoju obywateli oraz wyższy stopień migracji społeczeństw do tego państwa. Współcześnie obserwujemy nierozłączną zależność pomiędzy władzą a społeczeństwem. Państwo o stabilnej pozycji na świecie jest w stanie zapewnić dobrobyt swoim obywatelom. Globalny hegemon, chcąc utrzymać swoją pozycję, musi dążyć do nieustannego rozwoju nie tylko państwa, lecz także społeczeństwa. Ustrój demokratyczny pozwala na uczciwe przewodnictwo oraz wywieranie nacisku przez partię rządzącą na rozwój kraju, aby w przyszłości objąć kolejną kadencję. Takie państwo łatwiej nawiązuje sojusze, jego społeczeństwo jest zadowolone, a rozwój gospodarczy, ekonomiczny i technologiczny postępuje nieustannie, w większym bądź mniejszym stopniu.

Proces rozwoju militarnego państwa nie jest w tych rozważaniach tak znaczący z uwagi na względne poczucie bezpieczeństwa. Pozwala on jednak na okazanie wyższości na arenie międzynarodowej, dlatego też hegemon stara się, by jego zaplecze militarne było jak najlepiej rozwinięte. Walki zbrojne oraz środki polityki państwowej związane z siłą militarną są znane na świecie od wieków. Niegdyś elementem państwa hegemonicznego było wojsko, które z biegiem czasu znacząco zmieniło swoją formę. Metody walki również są unowocześnione, gdyż rozwój technologii i informacji pozwolił zaopatrzyć się w broń najwyższej technologii. Względny spokój na świecie jest dyktowany przez najsilniejsze państwa, dlatego hegemon musi posiadać rozwinięte środki polityki militarnej, by bronić swoje terytorium i ziemie

sojusznicze. Światowe mocarstwo nie buduje potęgi tylko walcząc i zdobywając terytorium niehumanitarnymi sposobami, lecz także dzięki opiekuńczości, dyplomacji i rozważnym decyzjom.

Szeroko rozumiane bezpieczeństwo militarne ściśle łączy się z rozwojem ekonomicznym, technologicznym i informacyjnym. Proces globalizacji wpłynął znacząco na pojmowanie światowego bezpieczeństwa i stabilizacji, które dla hegemonu są podstawą istnienia. Dzięki takiemu działaniu może on nieustannie sprawować władzę na arenie międzynarodowej. Transformacja świata w środowisko globalne zainicjowała powstaniem nowych wyzwań i zagrożeń dla każdego państwa. Powoduje to nieustanny proces przewidywania i reagowania na nowe sytuacje pojawiające się na globalnym terenie. Rozwój technologiczny i informacyjny wpłynął na powstanie nowych związków i zależności między kluczowymi graczami na arenie międzynarodowej, czyli pretendentów na stanowisko hegemonu oraz samego hegemonu, stanowiącego prawa na świecie. Najważniejsze determinanty, wpływające na rozwój bezpieczeństwa militarnego, to rozwój stosunków społecznych, postęp technologiczno-informacyjny oraz migracje społeczeństw. W dobie zmieniającego się świata globalny hegemon musi mieć na uwadze wszystkie te czynniki, by być nieustannie przygotowanym na pojawiające się szanse, wyzwania i utrzymanie swojej pozycji.

Rozkwit świata oraz globalizacja uaktywniły także nowe zagrożenia, z którymi musi się mierzyć każde państwo. Globalne mocarstwo powinno przekładać wszystkie siły i środki w państwie, aby utrzymać stabilizację pomimo tych zagrożeń. Należą do nich m.in.: rozpadanie się państw, konflikty graniczne, różnorodność etniczna i religijna, która powoduje liczne agresje; powstawanie międzynarodowych mafii czy szerzenie się terroryzmu, coraz szybciej rozwijającego się we współczesnym świecie¹⁵. Wszystkie te determinanty mają wpływ na rozwój militarny oraz strategię mocarstw względem polityki bezpieczeństwa. Hegemon w sytuacji rozwoju i nasilenia wszystkich tych komponentów staje przed ogromnym wyzwaniem.

¹⁵ P. Krzykowski, M. Żyła, *Bezpieczeństwo globalne a bezpieczeństwo państwa – implikacje*, Zamość 2019, s. 9–13.

Utrzymanie stabilizacji i pokoju na świecie okazuje się bardzo trudne, a mocarstwo musi prowadzić nieustanną politykę rozwoju militarnego i dyplomację.

Czynnik wpływający na pozycję hegemonu na świecie, czyli rozwój militarny, odnosi się również do potencjału bojowego, na który wpływają: powiększanie swojej armii, unowocześnienie zasobów wyposażenia militarnego, a także technika bojowa. Ważną funkcję pełni również rozwój technologiczny i informacyjny, potencjał naukowo-badawczy oraz zasoby finansowe. Jakość środków polityki militarnej, wyrażana poprzez skuteczność i innowacyjność, stanowi o uzyskaniu przewagi. „Od zarania dziejów rzemiosło wojskowe, w tym środki walki, podlegało ewolucji w imię celu: być lepszym, skuteczniejszym, zaskakującym i w efekcie być zwycięzcą!”¹⁶. Hegemon musi spełniać te warunki, aby utrzymać swoją pozycję. Jego dominacji służą też nieustanne szkolenia wojsk, głównie w technologiach informacyjnych związanych z bezpieczeństwem militarnym państwa. Sprzęt, którym dysponują siły zbrojne światowego mocarstwa, powinien być wciąż unowocześniany, a nowe taktyki walk opracowywane tak, aby państwa wzbijające się i rosnące w siłę na arenie międzynarodowej nie miały możliwości zaskoczenia hegemonu.

Równie istotnym elementem jest wprowadzanie komponentów działań asymetrycznych w taktykach wojennych. Są to: „Względem rażenia: możliwość ataku z powietrza, szerokie wykorzystanie technologii oddziaływania (np. widoczność pola walki w nocy), pełne możliwości zaopatrywania, pełna możliwość (techniczna) prowadzenia działań psychologicznych; względem ruchu: pełny manewr powietrzny, swoboda wykorzystania istniejącej naziemnej infrastruktury komunikacyjnej, pełne wykorzystanie pojazdów wojskowych (ochrona i obrona); względem informacji: pełne możliwości wykorzystania technologii (satelitarne, powietrzne), od własnych sił

¹⁶ R. Miernik, *Innowacje dla sił zbrojnych jako czynnik zmian w taktyce działania wojsk – wybrane przykłady*, w: L. Elak, A. Michalak, W. Więcek (red.), *Wyzwania i perspektywy ewolucji taktyki w świetle konfliktów lokalnych XXI wieku*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2016, s. 309.

rozpoznawczych, od zasobów ludności lokalnej”¹⁷. O sile państw we współczesnym globalnym świecie, który podlega innowacji technologicznej i informacyjnej, świadczy również posiadanie broni najwyższej technologii. Kraje, które mają w swoich zasobach militarnych broń masowego rażenia, stają się najsilniejszymi graczami na arenie międzynarodowej. Elementy najwyższej innowacji i nanotechnologii musi zawierać również sprzęt do poruszania się w przestrzeni powietrznej, gdyż to on daje hegemonowi możliwość niepostrzeżonego ataku. Szybkość to podstawowa cecha współczesnych maszyn bojowych. Słabsze państwa, chcąc uchronić się przed agresją światowego mocarstwa, podlegają jego dyplomatycznym nakazom.

Siły zbrojne najsilniejszych państw posiadają oddziały wyspecjalizowane w taktykach wojennych prowadzonych na lądzie, morzu, w powietrzu, ale również w przestrzeni kosmicznej. Rozwój technologii wprowadza nowe możliwości eksploatacji terenów nieznanych. Najsilniejsze strony walczą ze sobą o zasoby nieznanne, dlatego hegemon musi być przygotowany na wyzwania, które mogą pojawić się wraz z rozprzestrzenieniem się konfliktów, nawet w przestrzeni kosmicznej. W odniesieniu do postępu globalnego świata polityka militarna państw rozproszyła wojska i stworzyła siłę, która opiera się na jednostkach wyspecjalizowanych do walki na terenach lądowych, morskich i powietrznych, a także w przestrzeni informacyjnej, cybernetycznej i dyplomatycznej. Rozwój technologii i informacji wymusił na państwach rozwój służb specjalnych. Ich zadaniem jest wykrywanie zagrożeń w cyberprzestrzeni, a także tych związanych z inwigilacją, dywersją i manipulacją, sabotażem oraz terroryzmem. Aby utrzymać swoją pozycję, hegemon musi nieustannie prowadzić szkolenia wojsk na każdym polu i przewidywać nowe zagrożenia.

W dobie rozwoju globalizacji przed hegemonem pojawiają się nowe szanse i wyzwania. Jednak aby zyskać to miano i utrzymać swoją pozycję, należy w swoich decyzjach politycznych zważać m.in. na posiadane terytorium, sojusze i wpływy, rozwój ekonomiczny, technologiczny, informacyjny i militarny. Osoba rządząca powinna

¹⁷ L. Elak, A. Michalak, *Przewaga w działaniach asymetrycznych*, „Kwartalnik Bellona” 2014, nr 2, s. 118.

sprawować władzę w taki sposób, by zapewnić społeczeństwu najwyższy stopień bezpieczeństwa. Wszystkie te elementy pozwalają na trzymanie najwyższego poziomu w świecie globalnej konkurencji, a w konsekwencji umożliwiają hegemonowi utrzymanie swojej pozycji na arenie międzynarodowej i dalsze rozdawanie kart Siła hegemona nie oznacza jednak tylko skutecznego egzekwowania władzy w obrębie poszczególnych granic. Pomimo suwerenności każdego państwa mocarz, z uwagi na swój autorytet, może interweniować w ich sprawach wewnętrznych. Strach słabszych państw oraz potrzeba uzyskania wsparcia i pomocy hegemona-opiekuna sprawiają, że zyskuje on władzę nad światem.

Hegemonia Stanów Zjednoczonych

Stany Zjednoczone zbudowały swoją potęgę po zakończeniu II wojny światowej. W tym okresie dotychczasowy mocarz – Wielka Brytania, sprawująca pieczę nad światem do czasu wybuchu I wojny światowej – stał się słabszy. Chęć odbudowy świata bez ryzyka wybuchu kolejnego globalnego konfliktu zbrojnego wymusiła na państwach posiadających najsilniejszą pozycję przejście wiodącej roli w opracowywaniu planów i stworzenie organizacji, które pomogą w realizacji tego celu. Postulaty Stanów Zjednoczonych były wzorowane na Planie Marshalla (*European Recovery Program*), który zakładał odbudowę i rozwój powojennego świata. Realizacja składowych celów na rzecz umocnienia pokoju na świecie miała miejsce w drugiej połowie XX w. W tym okresie gospodarka i rozwój technologiczny Stanów Zjednoczonych w dużym stopniu przewyższały koniunkturę w innych państwach. Z tego powodu Stany Zjednoczone zostały pretendentem do objęcia hegemonii na świecie, a także stały się architektem najistotniejszych organizacji i instytucji międzynarodowych. Były to: Organizacja Narodów Zjednoczonych (*United Nations*, ONZ), Międzynarodowy Fundusz Walutowy (*International Monetary Fund*, MFW) oraz Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (*North Atlantic Treaty Organization*, NATO). Państwo urosło w siłę, osiągnęło

pozycję hegemonu i rozpoczęło rozporządzanie większością procesów pokojowych i rozjemczych. Można stwierdzić, że przyczyniało się do rozpoczynania i kończenia wojen wedle własnego uznania. Usunięcie się ze strefy między państwowej ZSRR¹⁸, które było drugim pretendentem do przejęcia roli lidera w globalnym porządku, umocniło jeszcze bardziej pozycję USA jako hegemonu, a brak silnych wrogów pozwolił na dalszy rozwój państwa. Amerykański dolar stał się walutą rozliczeniową oraz rezerwową świata, a zasoby wojskowe Amerykanów stacjonują do dziś w wielu państwach. Zapoczątkowanie pokoju na świecie i zarządzanie sytuacją polityczną na arenie międzynarodowej pozwoliło również na rozwój nowych technologii. Ten postęp zapewnił Stanom nie tylko możliwości np. eksploatacji kosmosu, lecz także wzmocnił ich pozycję militarną na świecie poprzez budowanie nowoczesnej broni np. jądrowej¹⁹.

Stany Zjednoczone są mocarstwem o idealnym położeniu geograficznym, które sprzyja budowaniu pozycji najsilniejszego państwa. Rozbudowany system rzeczny, oparty na potencjale wodnym Missisipi i Missouri wraz z dorzecziami, ułatwia w dużym stopniu transport handlowy. Przewozy drogą wodną są tańsze z uwagi na naturalne źródło. Drogi lądowe, będące sztuczną infrastrukturą, pod wpływem eksploatacji niszczej i wymagają nieustannych nakładów finansowych umożliwiających ich dalsze użytkowanie. Dzięki swojemu położeniu USA mają także dostęp do mórz i oceanów, które umożliwiają im transport międzynarodowy drogą morską. Dodatkowym atutem posiadania przez Stany Zjednoczone ogromnych dopływów rzecznych jest również rozwój gospodarczy, dzięki któremu można zapewnić wyżywienie dla całego narodu w stosunkowo niedużych kosztach. USA to państwo niezależne, które jest w stanie funkcjonować osobno bez wsparcia innych krajów, co również wzmacnia

¹⁸ Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich – historyczne pierwsze państwo komunistyczne położone we wschodniej Europie oraz północnej i środkowej Azji, ze stolicą w Moskwie, istniejące w latach 1922–1991.

¹⁹ J. Bartosiak, *Nowy porządek, uwarunkowania geopolityczne amerykańsko-chińskiej rywalizacji o hegemonię. Rola Rosji i Europy. Analiza długoterminowa*, <https://fundacja-republikanska.org/wp-content/uploads/2020/01/nowy-porzadek-bartosiak.pdf> (dostęp: 1 marca 2023 r.).

jego hegemoniczną pozycję. Dzięki temu Stany Zjednoczone posiadają wysoki kapitał, nadwyżki żywnościowe oraz fizyczną izolację od potencjalnych konkurentów bądź wrogów z uwagi na położenie między oceanami²⁰. Wszystkie te czynniki odnoszą się do jednego z głównych walorów państwa–hegemonia, czyli ziemi, które posiada.

Obydwa wojny światowe toczono w XX w. pozwoliły Stanom Zjednoczonym zaistnieć na arenie międzynarodowej i zyskać miano jednej z najsilniejszych armii. Państwa europejskie poniosły ogromne straty, dlatego żadne z nich nie posiadało wystarczająco silnej pozycji, aby móc starać się o miano pretendenta do stanowiska hegemonia. Ta sprzyjająca sytuacja umożliwiła Stanom Zjednoczonym osiągnięcie wpływów na oceanach oraz w handlu międzynarodowym drogą morską. Amerykanie jako jedyni posiadali wystarczająco silną flotę, aby wzbudzać trwogę wśród innych państw. Silna dominacja Stanów Zjednoczonych doprowadziła do utraty ziem kolonialnych przez osłabione europejskie państwa. Odtąd hegemon mógł rościć sobie prawo do nakładania ekonomicznych zobowiązań. W ten sposób powstał system sprzyjający Stanom Zjednoczonym, a jednocześnie będący fundamentem dla MFW i Banku Światowego (*World Bank*). Odpowiednie wykorzystanie atutów ekonomicznych i dominacji na terenach morskich pociągnęło za sobą silną politykę państwa. Sprawowanie kontroli nad handlem sprawiło, że wiele krajów musiało prowadzić przychylną dla Stanów Zjednoczonych politykę. Ważnym dokonaniem było wymaganie stosowania dolara jako głównej waluty rozliczeniowej. Kapitał, który Amerykanie uzyskiwali dzięki odpowiednim działaniom politycznym, pozwolił na rozwój nowatorskich i innowacyjnych rozwiązań, co doprowadziło do szybkiego postępu technologii i informacji²¹. Jest to kolejny elementarny czynnik składający się na hegemonię państwa.

Sprzyjające położenie hegemonia pozwala na większą swobodę i wysokie poczucie bezpieczeństwa społecznego. W XX w. dostęp do tego państwa w celu ataku był utrudniony, Stany Zjednoczone zatem nie czuły się narażone na walki na swoim kontynencie. Poskutkowało

²⁰ *ibidem.*

²¹ *ibidem.*

to rozwojem armii oraz powstaniem broni, która miała przyjąć funkcję odstraszenia i pokazywać, jak potężny i nowoczesny jest to kraj. Połączenie technologii i bezpieczeństwa umożliwiło stworzenie broni masowego rażenia. Pierwsze sukcesy na tym polu Stany Zjednoczone odnotowały w 1945 r., kiedy były prowadzone badania pod kryptonimem Projekt Manhattan (*Manhattan Project*). Agresywna polityka Stanów Zjednoczonych doprowadziła do użycia śmiertelnej broni w Hiroszynie i Nagasaki²². To wydarzenie ujawniło siłę hegemonia oraz wzbudziło strach w innych państwach. Stany Zjednoczone stały się symbolem siły militarnej opartej na nieustannym rozwoju technologii. Dzięki stałemu rozwojowi potęgi nuklearnej siły zbrojne Ameryki powiększono o bomby nuklearne, głowice oraz innego rodzaju uzbrojenia, jak również w samoloty, specjalnie przystosowane do przetransportowania broni i zrzutu na określony teren. Połączenie rozwoju technologicznego i informacyjnego pozwalało na unowocześnianie systemów militarnych i budowanie stabilnej pozycji hegemonia. Okazywanie mocarstwowej pozycji Stanów Zjednoczonych w drugiej połowie XX w. przejawiało się również w relokacji armii na kontynentach. W latach 1950–2005 około 23 proc. żołnierzy amerykańskich stacjonowało na obcej ziemi. Od 1950 r. armia Stanów Zjednoczonych gościła w ponad 54. krajach. W drugiej połowie XX w. 52 proc. żołnierzy rozmieszczonych na świecie znajdowało się w Europie, a 41 proc. w Azji²³. Powyższe dane wskazują na potęgę tego państwa. Żadna inna armia w historii świata nie stacjonowała w tak wielu krajach, co USA.

O jego silnej, hegemonicznej pozycji na arenie międzynarodowej zadecydowało również usytuowanie nowych branż w przemyśle w XX w. W czasach gdy państwa europejskie borykały się z problemami gospodarczymi, Stany Zjednoczone stawały się potęgą, a w ich towary zaopatrywał się cały świat. Powstały nowe gałęzie przemysłu: chemiczny, elektroniczny oraz naftowy, zachodził też stały rozwój technologiczny, informacyjny, gospodarczy i militarny.

²² P. Pacuła, *W kierunku Global Zero? Broń jądrowa – stan obecny i perspektywy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” III-2013, nr 27, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, s. 50–53.

²³ T. Kane, *Global U.S. Troop Deployment, 1950–2005*, <https://www.heritage.org/defense/report/global-us-troop-deployment-1950-2005> (dostęp: 5 marca 2023 r.).

Zapotrzebowanie innych państw na towary amerykańskie pozwoliło USA na uzależnienie od swoich dóbr reszty świata, a to również wzmocniło i tak już silną pozycję hegemonu.

Osiągnięcia w nauce i technologii stały się dla innych państw drogowskazem. Dzięki rozwojowi technologii rozpoczął się okres wyścigów pomiędzy silniejszymi krajami o zdobycie wpływów na nieznanymi terenach. Podbój kosmosu stał się ekspozycją siły i pozycji. Przewaga w przestrzeni kosmicznej dawała możliwość szpiegowania przeciwników czy wykorzystania satelitów do ataku na wroga. Stany Zjednoczone utworzyły agencje, które zajmowały się wyłącznie projektami badawczymi kosmosu, po czym w 1958 r. powołały do życia Narodową Agencję Aeronautyki i Przestrzeni Kosmicznej (*National Aeronautics and Space Administration, NASA*)²⁴. W tym samym roku wysłały w przestrzeń kosmiczną pierwszego sztucznego satelitę, Explorer 1, dzięki któremu okryto pas radiacyjny otaczający Ziemię, pasy Van Allena. Pierwszy lot orbitalny Amerykanów z udziałem żywego organizmu na pokładzie odbył się w 1962 r. Szybki rozwój amerykańskiej technologii pozwolił również na wysłanie pierwszej na świecie satelity telekomunikacyjnej, która umożliwiała transmisję telewizyjną na całym świecie. Wszystko to umacniało pozycję Stanów Zjednoczonych jako lidera w globalnym wyścigu sił.

Najsilniejszym dowodem na amerykańską dominację w podboju kosmosu było wysłanie człowieka na powierzchnię Księżyca w 1969 r. Kolejne sukcesy były już tylko kwestią czasu, ponieważ badania kosmosu stawały się coraz szybsze. Podczas misji Stanów Zjednoczonych na Księżyc zostały pobrane liczne próbki oraz użyto pojazdu kołowego, który miał poruszać się po powierzchni. Rozpoczęło się również rozprzestrzenienie badań na inne planety²⁵. Wyścig kosmiczny w XX w. miał nie tylko nieoceniony wkład w rozwój nauki i technologii, dzięki którym powstały systemy telekomunikacyjne i nawigujące, lecz także pozwolił na postęp w wojskowości. Podbój

²⁴ Narodowa Agencja Aeronautyki i Przestrzeni Kosmicznej jest agencją rządu Stanów Zjednoczonych, odpowiedzialną za narodowy program lotów kosmicznych.

²⁵ W. Duch, *Wyścig kosmiczny. Czyli rywalizacja w podboju kosmosu między USA a ZSRR*, <https://historia.org.pl/2021/04/11/wyścig-kosmiczny-czyli-rywalizacja-w-podboju-kosmosu-miedzy-usa-a-zsrr/> (dostęp: 5 stycznia 2023 r.).

kosmosu umożliwił szersze działania wywiadowcze z użyciem satelitów, które nie były umiejscowione w przestrzeni powietrznej innych państw. Dzięki temu można wykonywać za ich pomocą zdjęcia ważnych elementów na terenie potencjalnego konkurenta.

Polityka Stanów Zjednoczonych prowadzona w XX w., oparta na Planie Marshalla, pozwoliła na utworzenie wielu organizacji, które posiadały kluczowe znaczenie w rozwoju świata. Po zakończeniu wojen światowych nabrało znaczenia, aby państwo sprawujące pieczę pilnowało spokoju i nie dopuszczało do kolejnej katastrofy militarnej. Uwzględniając postulaty innych stron, jak również swoje dobro, Stany Zjednoczone utworzyły ONZ, które miało stanowić podstawę powojennego ładu na arenie międzynarodowej. Stany Zjednoczone stały się prekursorem tego pomysłu, lecz organizacja została utworzona w sojuszu z Wielką Brytanią i ZSRR. ONZ posiadał główne cele, które pozwalały na utrzymywanie pokoju tak potrzebnego nie tylko narodom świata, lecz także gospodarczym interesom hegemonia oraz innym silnym państwom. Na świecie, w którym panują konflikty zbrojne, przewaga ekonomiczna i handel nie zapewniają takiej stabilności jak w czasie pokoju. Wykorzystanie ONZ jako narzędzia utrzymującego pokój zapewniło również umocnienie pozycji hegemonia, który sprawował pieczę nad światem oraz nad kluczową organizacją pokojową. Racjonalne użycie swojej władzy pozwoliło na udział w misjach pokojowych pod sztandarem ONZ w celu nadzorowania porozumień pokojowych, zawieszenia broni czy tworzenia stref neutralnych, które mogłyby rozdzielać ścierające się strony. Dzięki takiemu działaniu hegemon miał wgląd w sytuacje zaistniałe na całym świecie i mógł wpływać na rozkład sił wrogich państw. Wykorzystując swoją pozycję, Stany Zjednoczone wpływały na politykę innych państw w taki sposób, aby była im sprzyjająca.

Kolejną organizacją, która umacniała pozycję światowego mocarza, był MFW, utworzony na fundamentach Planu Marshalla. Jego główne cele mają za zadanie utrzymać stabilność w systemie walutowym na świecie. Dodatkowo MFW sprawuje nadzór nad działalnością innych państw: w jego kompetencji znajduje się przegląd gospodarek oraz finansów krajów należących do sojuszu. Daje to hegemonowi

możliwość kontroli nad rozwijającymi się państwami. MFW nie tylko wspomaga słabsze państwa, aby prowadzić współmierną politykę gospodarczą, lecz także daje przewagę hegemonowi. Nadzór Stanów Zjednoczonych w tej organizacji pozwala na prowadzenie zarówno polityki wewnętrznej, jak i zewnętrznej innych państw z korzyścią dla swojej pozycji. Pomoc kredytowa, ujęta w statucie organizacji, jest dodatkowym narzędziem w rękach hegemonu i pozwala na uzależnienie od swoich wpływów i kapitału słabszych państw. Należy również nadmienić, że walutą obowiązującą w systemach jest dolar, czyli macierzysta waluta Stanów Zjednoczonych.

Jedną z najważniejszych organizacji sprawujących kontrolę nad współczesnym światem jest NATO, utworzone na fundamentach Planu Marshalla w drugiej połowie XX w. Inicjatorem założenia organizacji były Stany Zjednoczone, które swoją politykę pokojową prowadziły na całym świecie. Jest to organizacja o charakterze polityczno-militarnym, jej działania skupiają się na zmniejszeniu eskalacji konfliktów przy granicach zewnętrznych NATO i na wspólnej mobilizacji państw członkowskich w razie ataku na któregoś z jego członków. W tej organizacji kluczowe znaczenie mają najsilniej rozwinięte militarnie państwa, w tym USA, które dzięki przynależności innych krajów zapewniają sobie bezpieczeństwo i wgląd do ich zbrojeń. W ramach celów sojuszniczych organizowane są również misje pokojowe, które mają zaprowadzić ład w najbardziej konfliktowych stronach.

Stany Zjednoczone niewątpliwie dokonały ogromnego rozwoju państwa w wielu aspektach, co pozwoliło im uplasować się na pozycji hegemonu. Powyższa argumentacja pokazuje, jakie przedsięwzięcia doprowadziły do objęcia roli światowego mocarza przez Stany Zjednoczone.

Chiny jako pretendent do roli światowego hegemonu

Na wstępie należy zauważyć, że Chiny, mające predyspozycje do roli hegemonu, nie są jedynie państwem, lecz cywilizacją, która ma swoją historię oraz kulturę trwającą niezmiennie od pięciu tysięcy lat.

Nawet jeśli w obecnym czasie nie są tak silne jak niegdyś, i tak postrzega się je przez pryzmat bogatej przeszłości, opływającej w dostatek i mocarstwowość. Naród chiński odczuwa wyższość jako wspólnota, jest silnie przywiązany do swojej zjednoczonej społeczności oraz bogatej cywilizacyjnej historii, elity zaś są kształcone w szacunku do państwa i jego historii. W połączeniu z mocarstwową historią wywołuje to sentymentalne odczucia względem Chin jako pretendenta do roli hegemonu.

Ważną rolę w predyspozycjach hegemonicznych Chin odgrywa społeczeństwo. Kapitał ludzki, który występuje w tym kraju, jest jednym z największych na świecie. Wysoki poziom demograficzny pozwala na większy rozwój państwa. „W 1949 r., gdy powstawała Chińska Republika Ludowa, liczba jej ludności wynosiła prawie 500 mln. Na początku lat osiemdziesiątych liczba mieszkańców tego kraju przekroczyła granicę 1 mld. Tak więc w okresie tylko 30. lat liczba ludności Chin podwoiła się²⁶”. Obecnie Chiny są miejscem życia ponad 1 mld 300 mln ludzi. Co ważne, tendencja demograficzna jest stale wzrostowa.

Kolejnym elementem, opowiadającym się za możliwościami hegemonicznymi Chin, jest relacja między społeczeństwem a władzą. Władca, który posiada nieograniczone zaufanie i prowadzi rozsądną politykę, potrafi wznieść swój kraj na wyżyny rozwoju. Dzięki silnemu przywiązaniu Chińczyków do zwyczajów, historii i tradycji swojego długowiecznego kraju obywatele mają odmienny stosunek do władcy niż populacja zamieszkująca tzw. państwa Zachodu²⁷. Organizacja państwa nie jest dla nich jedynie umową społeczną, zawieraną w drodze demokratycznych wyborów; to raczej rodzaj paternalistycznej relacji, która opiera się na podziale ról: podporządkowany–opiekun. W tej zależności bardzo istotnym elementem jest autorytet władcy, który sprawuje rządy nie tylko w wyniku wyborów, lecz także wskutek zobowiązania wobec swojego narodu, który traktuje

²⁶ K. Tomala, *Rozwój demograficzny Chin w XX wieku*, „Dzieje najnowsze” XXXII–2000, s. 178.

²⁷ Określenie odnoszące się do państw położonych w zachodniej części Europy.

jako wspólnotę, rodzinę²⁸. Społeczeństwo, bogata historia i rozważny władca stawiają Chiny na pozycji stałego pretendenta do roli hegemonna, co nieraz przejawiało się w przeszłości tego mocarstwa.

W drugiej połowie XX w. Chiny oparły się na swoim dobytku historycznym oraz kulturowym, co sprawiło, że rozpoczęły politykę stawiającą na większy rozwój i przywrócenie pozycji hegemonna. Zrywy mocarstwowe rozpoczęły się po 1949 r., gdy Chiny lawirowały pomiędzy różnymi doktrynami, które w ostateczności miały doprowadzić do wybrania jednolitej formy rządów. Władający zgodnie stwierdzili, że głównymi przeciwnikami na drodze do przywrócenia mocarstwowości Chin są państwa Zachodu oraz Japonia. Ostateczna forma, uznana przez chińskie elity, wyrażała chęć stworzenia socjalistycznego mocarstwa chińskiego. Utworzono w tym czasie politykę „trzech czerwonych sztandarów”, która zgodnie z nazwą miała się opierać na trzech elementach: nowej linii partii rządzącej odrzucającej cechy stalinizmu, postępie cywilizacyjnym związanym ze skokiem gospodarczym oraz rozwojem komun ludowych. Mimo wspaniałych zamysłów teoria zakończyła się klęską, a przynajmniej nie rozwinęła się tak, jak chcieliby tego rządzący. Dzięki temu na arenie politycznej Chin zasłynął Deng Xiaoping, który przedstawił nową wizję mocarstwowości. Po objęciu przez niego władzy w 1978 r. rozpoczęły się procesy modernizacyjne. Polityk zaproponował nowy plan otwarcia się na globalny świat oraz wdrożenie reform gospodarczych. Zmiany wprowadzane były stopniowo, co pozwoliło na uniknięcie ewentualnych negatywnych skutków transformacji. Rozwaga w prowadzeniu polityki zarówno wewnętrznej, jak i na arenie międzynarodowej pozwoliła na zbudowanie silnego państwa, posiadającego predyspozycje do roli hegemonna. Chiny za sprawą rozważnego władcy rozpoczęły rozwój oświaty i kultury.

Panujący skupił się także na zbudowaniu specjalnych stref ekonomicznych z kapitałem zagranicznym oraz wprowadził reformę odnoszącą się do wsi i gruntów, co doprowadziło do likwidacji komun ludowych. Pozwoliło to na ustabilizowanie sytuacji wewnątrz

²⁸ J. Bartosiak, *op.cit.*

państwa oraz zapoczątkowało proces rozwojowy Chin. Państwo, które zbudowało silną pozycję gospodarczą, rozpoczęło poszerzanie silnych stosunków na arenie międzynarodowej. Dzięki mądrej dyplomacji Chiny zawiązały relację ze Stanami Zjednoczonymi. Za czasów panowania Denga został rozwiązany konflikt na obszarze Azji Wschodniej, powstały z powodu istnienia kolonii. Rozwiązaniem okazała się polityka jednego kraju i dwóch systemów. Odrębności kolonialne mogły zarządzać systemowo na swoim odrębnym terytorium, jednak żadne decyzje podejmowane na tych obszarach nie mogły dojść do skutku bez konsultacji z chińskimi towarzyszami²⁹. To pozwoliło Chinom na przejęcie wpływów na terenach Azji Wschodniej i sprawiło, że stopniowo stawały się one najpotężniejszą gospodarką świata.

Druga połowa XX w. dla wielu badaczy niekwestionowanie stała się czasem silnego wzrostu dominacji Chin na świecie. Waldemar J. Dziak w monografii *Chiny – wschodzące supermocarstwo* opisuje ten potężny kraj jako „nie tylko mocarstwo regionalne zwrócone ku swym najbliższym sąsiadom w strefie Pacyfiku, ale coraz bardziej oczywiste mocarstwo globalne, z ambicją współdecydowania o losach całego świata. Stabilne wewnętrznie, spójne społecznie i wydajne produkcyjnie Chiny są wyzwaniem, które świat musi potraktować z najwyższą powagą”³⁰. Stwierdzenie to ukazuje nam, jak ogromne znaczenie posiadały Chiny pod koniec XX w. Obecność tego mocarstwa na arenie międzynarodowej wymuszała na innych państwach rozważenie nowego scenariusza rozkładu sił na świecie. Założenia, które opierały się na polityce Denga Xiaopinga, pozwoliły na stały rozwój Chin. Odnosząc się do tej strategii, następcy stawiali kolejne kroki zmierzające ku hegemonii.

Wprowadzenie Chin do Światowej Organizacji Handlu (*World Trade Organization*, WTO) sprawiło, że kraj stał się gospodarczym zapleczem świata, a inne państwa zostały uzależnione od chińskich

²⁹ D. Bób, *Chińska droga ku mocarstwowości – uwagi wstępne*, „Gdańskie studia Azji Wschodniej” 2013, nr 4, s. 180–182.

³⁰ W.J. Dziak, *Chiny – wschodzące supermocarstwo*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1996, s. 5.

dostaw. Wprowadzenie polityki „czterech modernizacji” dodatkowo uczyniło Chiny jeszcze poważniejszym graczem na arenie międzynarodowej z wzrostową tendencją rozwojową. Opierała się ona na czterech filarach: unowocześnieniu chińskiej nauki i techniki, rolnictwie, modernizacji przemysłu ciężkiego oraz produkcji nowoczesnych zbrojeń. To wszystko stanowiło fundament państwa hegemonicznego. Gdy Chiny odniosły sukces związany z relacją władca–społeczeństwo i z posiadaniem terytorium, rozpoczęły rozwój na wzór Stanów Zjednoczonych, w tym rozbudowę silnej i nowoczesnej armii. Po osiągnięciu silnej pozycji na arenie międzynarodowej skupiły się również na kwestiach, które mogłyby w przyszłości zakłócić szybki rozwój i dążenie do pozycji hegemonia. Polityka skupiała się na ochronie środowiska oraz opiece nad biedniejszym społeczeństwem, co dawało władzy poważanie w narodzie i tworzenie harmonijnego społeczeństwa³¹. Ta decyzja niewątpliwie odznacza się cechami hegemonistycznego przywództwa, które nie tylko rozwiązuje pojawiające się problemy, lecz także przewiduje takie, które mogą narosnąć i przeszkodzić państwu na drodze do objęcia wiodącej pozycji na świecie.

Chiny w XX w. dokonały strategicznych wynalazków w sferze innowacyjności medycyny. Odkrycia chińskich naukowców są stosowane do dziś na całym świecie. W 1955 r. doktor Min Chiu Li jako pierwszy wyleczył pacjenta chorego na nowotwór złośliwy z przerzutami za pomocą systemowej chemioterapii. Jego dokonanie stworzyło nowe możliwości w leczeniu chorób onkologicznych, które w dobie zmieniającego się świata są coraz powszechniejsze. Do sukcesów chińskich naukowców zaliczamy również wynalezienie leku stosowanego przeciwko malarii. Za swój patent z 1972 r. Li został wyróżniony Nagrodą Nobla. Było to jedno z ważniejszych odkryć chińskich naukowców XX w. Innowacyjność i postęp chińskich uczonych doprowadziły do przeprowadzenia pierwszego zabiegu *in vitro* w warunkach laboratoryjnych. Jak wiadomo, we współczesnym świecie osiągnięcie to jest bardzo cenione, choć kontrowersyjne. Zabieg *in*

³¹ D. Bób, *op.cit.*, s. 183.

vitro ułatwia rodzinom spłodzenie potomka, co niejednokrotnie jest najważniejszym celem w życiu społeczeństw³². XX w. przyniósł nieoczekiwany zwrot w rozwoju chińskiej technologii, dzięki czemu Chiny zostały zauważone na arenie międzynarodowej.

Rozwój Chin na wyżej opisanych płaszczyznach niewątpliwie pozwolił na ich usytuowanie się na pozycji pretendenta do roli hegemona oraz państwa, które posiada silną rangę w światowej grze.

Podsumowanie

Podczas globalnej walki o hegemonię istotną kwestią są rozwój gospodarczy, technologiczny, informacyjny i militarny oraz osoba sprawująca władzę. Podane warunki świadczą o mocarstwowości państw i tylko globalne mocarstwa mają możliwość objęcia pozycji hegemonia. Analiza dążenia do pozycji władcy świata przez Stany Zjednoczone oraz Chiny wskazuje na to, jak wysoka może być tendencja przyszłych starć tych państw o wpływy. Niepokój wzmagają sytuacja na Tajwanie w XXI w., działania prowadzone na obszarze Arktyki oraz nieokreślona polityka Chin względem sytuacji w Ukrainie. Ukazanie wzrostu rozwojowego Chin uświadamia, iż mogą one zaburzyć obecną sytuację na arenie międzynarodowej.

Zapędy hegemoniczne tego państwa są ogromne, a uznanie ich przez Stany Zjednoczone za rywala wskazuje znacząco na ten fakt. W publikacji *China's Quest for Global Primacy. An Analysis of Chinese International and Defense Strategies to Outcompete the United States* możemy wyczytać: „Chińskie władze uznają nieuchronność konkurencji, ale odrzucają pogląd, że konflikt jest nieunikniony; międzynarodowa strategia Chin ma na celu ustanowienie prymatu kraju w regionie Azji i Pacyfiku oraz ustanowienie chińskiego przywództwa w porządku międzynarodowym; Chiny unikają wojny ze Stanami

³² T. Mileszko, *Chińskie wynalazki XX wieku – jakich odkryć dokonali naukowcy z Państwa Środka?*, <https://www.komputerswiat.pl/artykuly/redakcyjne/chinskie-wynalazki-xx-wieku-jakich-odkryc-dokonali-naukowcy-z-panstwa-srodka/19hhlhh> (dostęp: 5 stycznia 2023 r.).

Zjednoczonymi, chociaż nie wykluczają możliwości militaryzacji kryzysów lub konfliktów o ograniczonym zakresie; Stany Zjednoczone szanują autorytet Chin jako światowego lidera oraz w dużej mierze powstrzymują się od szkodenia chińskim interesom. Dodatkowo Stany Zjednoczone i Chiny zarządzają swoimi różnicami zgodnie z normami utrzymywanymi przez Chiny oraz obie strony współpracują w oparciu o wspólne obawy na warunkach określonych w dużej mierze przez Chińczyków³³. Potwierdza to powagę sytuacji, która rozgrywa się pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Chinami. Rozwój tych państw w drugiej połowie XX w. dodatkowo wskazuje na skalę koniunktury.

Polityka Chin nosi znamiona rozważności, która jest niezmiernie cenną w dążeniach do hegemonii. Wyrazem dyplomacji względem światowej władzy oraz ukazania w negatywnym świetle przywództwa Stanów Zjednoczonych jest publikacja z 20 lutego 2023 r., znajdująca się na stronie Ministerstwa Spraw Zagranicznych Chińskiej Republiki Ludowej (*Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*). Można w niej wyczytać, że „Stany Zjednoczone ignorują prawdę swoją siłą i depreczują sprawiedliwość, aby służyć własnym interesom. Te jednostronne, egoistyczne i regresywne praktyki hegemoniczne wywołały narastającą, intensywną krytykę i sprzeciw społeczności międzynarodowej. Kraje muszą się wzajemnie szanować i traktować jak równych sobie. Duże kraje powinny zachowywać się w sposób odpowiadający ich statusowi i przejąć inicjatywę w dążeniu do nowego modelu stosunków międzypaństwowych, opartego na dialogu i partnerstwie, a nie konfrontacji czy sojuszu. Chiny sprzeciwiają się wszelkim formom hegemonizmu i polityki siły, a także odrzucają ingerencję w wewnętrzne sprawy innych krajów³⁴”.

Cytowany artykuł powinien zainicjować rozważania o wyzwaniach, jakie niesie za sobą napięcie między Stanami Zjednoczonymi a Chinami wobec bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej.

³³ A. Clark, D. Grossman, T. R. Heath, , *China's Quest for Global Primacy: An Analysis of Chinese International and Defense Strategies to Outcompete the United States*, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA447-1.html (dostęp: 5 marca 2023 r.).

³⁴ *US Hegemony and Its Perils*, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/202302/t20230220_11027664.html (dostęp: 5 marca 2023 r.).

W kontekście potęgi gospodarczej w 1992 r. ukształtowała się jednobiegunowo pozycja Stanów Zjednoczonych, natomiast w 2018 r. układ sił zmienił się znacząco na wskazanie Chin i Stanów Zjednoczonych, gdzie Chiny ukazują się na pierwszym miejscu. Pod względem kryterium potęgi militarnej w 1992 r. również jednobiegunowo klarowało się przywództwo Stanów Zjednoczonych, jednakże w 2018 r. Chiny zbliżyły się do obecnego hegemonia. W kontekście potęgi geopolitycznej w 1992 r. wskazanie jest jednobiegunowe na Stany Zjednoczone, a w 2018 r. ukazuje się dwubiegunowość Stanów Zjednoczonych oraz Chin. W zakresie prognoz potęgi gospodarczej do 2050 r. przewiduje się wzmocnienie Chin oraz osłabienie Stanów Zjednoczonych. W kontekście potęgi Rzeczypospolitej Polskiej, dla porównania z opisywanymi globalnymi mocarstwami, w 1992 r. Polska posiadała 27. pozycję, w 2018 r. natomiast 25³⁵. Wskaźnik wzrostu Rzeczypospolitej Polskiej nie jest wysoki na przestrzeni dwóch dekad, co dodatkowo świadczy o powadze rozważań w kwestii bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej w obliczu rywalizacji globalnych mocarstw o hegemonię.

Bibliografia

References List

- Bartosiak J., *Nowy porządek, uwarunkowania geopolityczne amerykańsko-chińskiej rywalizacji o hegemonię. Rola Rosji i Europy. Analiza długoterminowa*, <https://fundacjarepublikanska.org/wp-content/uploads/2020/01/nowy-porzadek-bartosiak.pdf> (dostęp: 1 marca 2023 r.).
- Bób D., *Chińska droga ku mocarstwowości – uwagi wstępne*, „Gdańskie studia Azji Wschodniej” 2013, nr 4.
- Brysiak K., Elak L., Zygo K., *Geneza hegemonii – implikacja terminu na podstawie Machiavellego oraz analiza hegemonii wybranych państwa na przestrzeni wieków*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół

³⁵ Informacje za: J. Płaczek, Łukasz Kiczma, Mirosław Sułek. *Potęga państw 2020. Rankingi potęgometryczne*, w: „Przegląd geopolityczny” 2021, t. 35, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, s. 177–178.

- Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 2022, t. XVII, nr 19 (2).
- Clark A., Grossman D., Heath T. R., *China’s Quest for Global Primacy: An Analysis of Chinese International and Defense Strategies to Outcompete the United States*, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA447-1.html (dostęp: 5 marca 2023 r.).
- Duch W., *Wyścig kosmiczny. Czyli rywalizacja w podboju kosmosu między USA a ZSRR*, <https://historia.org.pl/2021/04/11/wyścig-kosmiczny-czyli-rywalizacja-w-podboju-kosmosu-miedzy-usa-a-zsrr/> (dostęp: 5 stycznia 2023 r.).
- Dunaj B., *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Langenscheidt Polska, Kolin 2021.
- Dziak W. J., *Chiny – wschodzące supermocarstwo*, Warszawa 1996.
- Elak L., Michalak A., *Przewaga w działaniach asymetrycznych*, „Kwartalnik Bellona” 2014, nr 2.
- Jamróż A., Olkuśnik M., Wójcik E. (red.), *Popularna Encyklopedia Powszechna*, FOGRA Oficyna Wydawnicza, Kraków 2001.
- Kane T., *Global U.S. Troop Deployment, 1950–2005*, <https://www.heritage.org/defense/report/global-us-troop-deployment-1950-2005> (dostęp: 5 marca 2023 r.).
- Płaczek J., Łukasz Kiczma, Mirosław Sulek. *Potęga państw 2020. Rankingi potęgometryczne*, w: „Przegląd Geopolityczny” 2021, t. 35, Polskie Towarzystwo Geopolityczne.
- Krzykowski P., Żyła M., *Bezpieczeństwo globalne a bezpieczeństwo państwa – implikacje*, Zamość 2019.
- Miernik R., *Innowacje dla sił zbrojnych jako czynnik zmian w taktyce działania wojsk – wybrane przykłady*, w: Elak L., Michalak A., Więcek W. (red.), *Wyzwania i perspektywy ewolucji taktyki w świetle konfliktów lokalnych XXI wieku*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2016.
- Mileszko T., *Chińskie wynalazki XX wieku – jakich odkryć dokonali naukowcy z Państwa Środka?*, <https://www.komputerswiat.pl/artykuly/redakcyjne/chinskie-wynalazki-xx-wieku-jakich-odkryc-dokonali-naukowcy-z-panstwa-srodka/19hhlhh> (dostęp: 5 stycznia 2023 r.).

- Pacula P., *W kierunku Global Zero? Broń jądrowa – stan obecny i perspektywy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” III-2013, nr 27, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego.
- Tomala K., *Rozwój demograficzny Chin w XX wieku*, „Dzieje najnowsze” XXXII–2000.
- US Hegemony and Its Perils*, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/202302/t20230220_11027664.html (dostęp: 5 marca 2023 r.).
- Waligóra K., 2019, *Determinanty rozwoju państw BRICS w aspekcie międzynarodowej konkurencyjności*, praca doktorska, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok, s. 123, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/8587/1/K_Waligora_Determinanty_rozwoju_panstw_BRICS.pdf (dostęp: 5 marca 2023r.).
- Wallerstein I., *Analiza systemów-światów*, Wydawnictwo DIALOG, Warszawa 2007.

© Copyright 2023 Leszek Elak, Karol Zygo, Karolina Brysiak

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.